

arxiu

La Primera República espanyola, l'Estat català o quan lo poble vol ser rei

vista prèvia >

Si repassem què es diu sobre la primera experiència republicana a l'Estat espanyol sovint es posa l'èmfasi en la durada o en els canvis de govern, més que no pas en el que realment va significar. Aquella república, però, va representar la visió més oberta que l'Estat espanyol ha ofert mai a Catalunya; i representava un avenç social extraordinari que va deixar un pòsit molt profund en el republicanisme català.

Jordi Serrano

Historiador i rector emèrit de la Universitat Progressista d'Estiu de Catalunya (UPEC)

@jordi_serrano

¿CUAL SERÁ?

«Instruïu-vos i sereu lliures,
associeu-vos i sereu forts,
estimeu-vos i sereu feliços»

Josep Anselm Clavé.¹

Sense la Primera República espanyola no hi hauria hagut l'1 d'octubre de 2017. Des d'inicis de segle XIX, hi ha un fil roig escrit amb tinta indeleble que fins 1939 el coneixia tothom, fins i tot el treballador o treballadora amb consciència de classe que no havia anat a escola.

En la tradició catalana hi ha, des de la nit dels temps, una pulsio republicana. Posem tres exemples. En la Revolta catalana de 1640, Pau Claris (1546-1641) proclama una república catalana sota protecció de França. De fet, Felip V (1683-1746) deia que les Corts de 1701 i 1705 van deixar els catalans «*més republicans que el parlament (abusiu) dels anglesos*». Per aquesta raó, quan Felip V imposa els Decrets de Nova Planta de 1707 contra València i Aragó, ho fa «*per rebel·lió que van cometre [...]*

1 Lema de la revista *La Vanguardia* de 1868 dirigida per Josep Anselm Clavé.

*governant-se igualment tots per les lleis de Castella, tan lloables i plausibles a tot l'univers» i «per just dret de conquesta».*²

Hi ha antecedents més recents, com la primera proposta de constitució republicana federal: «*Bases d'una constitució política o principis fonamentals d'un sistema republicà*», del 1832 de Ramon Xaudaró (1802-1837). Als anys 1835-1836 ja es parla de república catalana.³ De fet, el 1836 el cònsol francès informava que a Catalunya hi havia un partit republicà format per 1.800 militants que volien una república universal. I s'avisava d'una revolta el 16 i 17 de desembre de 1836 en què es procediria a «*proclamar la independència de Catalunya i la República*».⁴ Xaudaró

2 Traducció de l'edició: «*Por la rebelión que cometieron [...] gobernándose igualmente todos por las leyes de Castilla, tan loables y plausibles en todo el universo» i «Por justo derecho de conquista»*. El Decret de Nova Planta, després d'Aragó i València, es va imposar a Catalunya. DOMÈNECH, *Un haz se naciones. El Estado y la plurinacionalidad en España (1830-2017)*, pàg. 63.

3 Traducció de l'edició: «*Bases de una constitución política o principios fundamentales de un sistema republicano*». CARMONA, *Dues Catalunyes. Jocfloralescos i xarons*.

4 Traducció de l'edició: «*Proclamer l'indépendance de la Catalogne et la république*». DUARTE, *Història del republicanisme a Catalunya*.

és executat per «*sedicioso*» el 10 juliol 1837.

El republicanisme té una llarga tradició: Josep Robrenyo (1780-1838), Antoni de Puig Blanch (1775-1840), Ramon Xaudaró, Abdó Terrades (1812-1856), Narcís Monturiol (1818-1885), Francesc Pi i Margall (1824-1901), Josep Anselm Clavé (1824-1874) i Josep Narcís Roca i Farreras (1834-1891) són només alguns dels seus noms més il·lustres. Una tradició molt ben palesada per Fèlix Cucurull i Àngel Carmona.⁵ Karl Marx (1818-1883) al 1854 ja tenia clara l'herència republicana dels antics regnes. Escrivia a *New York Daily Tribune*: «*Les diferents regions s'emanciparen de la dominació mora per formar petites entitats independents [...] La monarquia absoluta ja trobà, doncs, a Espanya, una base material que, per si mateixa rebutjava la centralització [...] Espanya va seguir essent un conglomerat de repúbliques mal regides amb un sobirà nominal al capdavant*».⁶

5 CUCURULL, *Orígens i evolució del federalisme català*; i CARMONA, *Dues Catalunyes. Jocfloralescos i xarons*.

6 MARX; ENGELS, *La revolució en Espanya*.

La historiografia hegemònica ha considerat la Primera República com un fracàs

Saltem a la Primera República. De forma imprevista, l'11 de febrer de 1873 es va proclamar la república perquè l'Estat espanyol va quedar-se sense rei. Probablement el més decent de tots els que hi ha hagut. Pi i Margall ens diu: «*La República va venir per on menys ho esperàvem. De la nit al dia Amadeu de Savoia [...] abdica per ell i pels seus fills de la Corona d'Espanya*».⁷

La historiografia hegemònica ha considerat la Primera República com un fracàs. Per començar, però, el fracàs va ser el de la monarquia. A més, ha ajudat molt a aquesta sensació la pèrdua de memòria històrica derivada de la dictadura franquista que no es remet a 1939, ni a 1931, sinó que com diu l'historiador britànic Paul Preston (1946), el dictador Francisco Franco (1892-1975) «*creia que la decadència de la monarquia espanyola havia començat després de Felip II [...] creia que podia retornar a la monarquia la grandesa del segle XVI*».⁸ I en

7 Traducció de l'edició: «*La República vino por donde menos lo esperábamos. De la noche a la mañana Amadeo de Savoia [...] resuelve abdicar por sí y por sus hijos la Corona de España*». PISARELLO: *Dejar de ser súbditos. El fin de la restauración borbónica*.

8 Traducció de l'edició: «*Creía que la decadencia de*

part ho va aconseguir. Altrament no caldria escriure aquest article. La idea de fiasco associada a la Primera República espanyola ha impregnat fins i tot la major part de l'esquerra. Hi ha massa gent que només sap valorar les coses en funció de si acaben acaparant el poder. Ho trobo un error. Perquè l'èxit del poder quasi sempre va acompanyat de la força i no de la raó. Per exemple: el dictador franquista va durar 40 anys. Per què? Doncs perquè li importava molt poc fer matar els seus. És el que deixava atònit el General republicà Vicente Rojo (1894-1966) en la Batalla de l'Ebre, per exemple. I Elias Canetti (1905-1994) escrivia que la màxima sensació de poder és matar els teus i que no es rebel·lin.⁹

En aquest article, intentarem demostrar que la Primera República espanyola, pel que fa a Catalunya, va ser un gran èxit. L'historiador marxista català Josep Fontana (1931-2018) ens va llegir una gran frase «*hi ha escenaris en el que el passat ens*

la monarquia española había empezado después de Felipe II. [...] creía que podía devolver a la monarquía su grandeza del siglo XVI». PRESTON, Franco. *Caudillo de España*. pàg. 342.

9 CANETTI, *Masa y poder*.

il·lumina»¹⁰, i un d'aquest és sense cap mena de dubte la Primera República. El Sexenni revolucionari (1868-1974) és un dels períodes de la història més sensacional de Catalunya i de l'Estat espanyol. I la culminació en la Primera República espanyola una etapa extraordinària que va demostrar que amb democràcia es podia avançar espectacularment en la igualtat, la justícia social i el reconeixement de les nacions a Ibèria. De fet, ha marcat les nostres polítiques fins avui.

Però el pitjor és que l'esquerra no l'ha reivindicat; quasi ningú a l'esquerra se sent hereu de Pi i Margall. Un gran error. Uns perquè quan llegeixen Pi i Margall queden esmaperduts i esgarriats de la modernitat del pensament pimar-gallià: socialista, republicà, ateu, federalista i del tot revolucionari; a més de profundament anticlerical, un altre dels valors de llarga trajectòria de les esquerres enfront d'una església catalana sempre a prop del poder burgès i dels que han volgut esborrar la nació catalana i impedir l'emancipació obrera.¹¹ Uns altres

10 FONTANA, *L'ofici d'historiador*, pàg. 245.

11 CARDÓ, *El gran refús*, pàg. 32.

El republicanisme català pimargallià queda simbolitzat en el projecte de llei que va impulsar Pi i Margall l'agost de 1873, declarant redimible el contracte de la rabassa morta

perquè pensen, des del desconeixement més sideral, que Pi és el pare del títol VIII de la Constitució de 1978. I uns de més enllà que consideren que no era catalanista. Intentarem rebatre aquestes equivocades idees.

Xavier Domènech (1974) ens diu amb encert que Francesc Pi i Margall va ser la figura i el millor pensador polític de talla europea que ha tingut la península ibèrica en els últims 200 anys. I afegeixo que de l'home nascut a Barcelona no en sabem quasi res, i el que sabem en general és equivocat.¹² Les persones i les organitzacions d'esquerres del segle XIX i fins el 1939 eren més avançades que les d'ara, i no diguem dels 1960 i 1970. Potser la crítica des de l'esquerra que ha fet més mal és que el republicanisme federal era petit burgès. El concepte petit burgès, no per molt escoltat, no deixa de tenir una significació molt dubtosa. Per exemple, Narcís Monturiol impulsa la publicació el 1847, la revista *La Fraternidad*, on el seu lema és: «*De cadascú segons les seves capacitats, a cadascú segons les seves necessitats*». Es de-

finia com a «*òrgan del partit socialista espanyol*». I publica dos fullets *De qué manera soy comunista* i *Mi credo comunista*. Tant hi fa que Engels no considerés Pi i Margall com a petit burgès i el valorés en la justa mesura com a socialista: «*Pi era, de tots els republicans oficials, l'únic socialista, l'únic que comprenia la necessitat que la República es fonamentés en els obrers. Així va presentar de seguida un programa de mesures socials d'immediata execució, que no només eren directament favorables als obrers, sinó que a més a més, pels seus efectes, havien necessàriament d'empènyer a majors avenços i, d'aquesta manera, almenys posar en marxa la revolució social*».¹³

El republicanisme federal era en realitat el partit dels obrers i dels rabassaires. Que els obrers es presentessin a diputats a Madrid per primer cop a la història pel

Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF) no és pot negligir. Pau Alsina (1830-1901) va ser el primer dirigent obrer diputat a Corts pel PRDF del 1869 al 1871 i senador de 1872 a 1874. El PRDF fou també el partit de gran part dels pagesos. Durant la Primera República, es va organitzar la primera associació de rabassaires, la Societat d'Agricultors, integrada a la Federació de Trabajadores de la Región Española - Sección Española de la Primera Internacional.¹⁴ El vincle dels rabassaires amb el republicanisme català pimargallià queda simbolitzat en el projecte de llei que va impulsar Pi i Margall l'agost de 1873 declarant redimible el contracte de la rabassa morta: «*Es declaren redimibles totes les pensions immobles conegudes amb els noms de 'foros', 'subforos', 'cens frumentaris' o 'rendes a sac', 'dretenades', rabassa morta i qualsevol altra de la mateixa naturalesa [...]. El govern queda autoritzat per a dictar les disposicions necessàries que harmonitzin les prescripcions de la present llei amb el que exigeix la naturalesa del*

¹² DOMÈNECH, *Un haz se naciones. El Estado y la plurinacionalidad en España (1830-2017)*, pàg. 68.

¹³ Traducció de l'edició: «*Pi era, de todos los republicanos oficiales, el único socialista, el único que comprendía la necesidad de que la República se apoyara en los obreros. Así presentó en seguida un programa de medidas sociales de inmediata ejecución, que no sólo eran directamente ventajosas para los obreros, sino que, además, por sus efectos, tenían necesariamente que empujar a mayores avances y, de este modo, por lo menos poner en marcha la revolución social*». MARX; ENGELS, *La revolución en España*, pàg. 230.

¹⁴ MOTA MUÑOZ, *Francesc Layret a Sant Cugat*, pàg. 39.

El cop d'estat de Pavía va impedir que fossin redimibles les terres de les vinyes

*contracte conegut amb el nom de rabassa morta a Catalunya».*¹⁵

És a dir, una reforma agrària importantíssima perquè afectava a una part considerable dels pagesos que eren els que cultivaven la vinya. El cop d'estat de Pavía va impedir que fossin redimibles les terres de les vinyes. Va patir la mateixa sort que la futura Llei de Contractes de Conreus de 1934 que va ser liquidada, primer pel Tribunal de Garanties Constitucionals de la república, infestat per jutges d'extrema dreta —a voltes la història sembla que es congeli—, i després liquidat definitivament pel cop d'estat franquista. Cal tenir present que la institució més odiada pel poble de Catalunya era l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (ICSI), creat el 1851 pels latifundistes

15 Traducció de l'edició: «*Se declaran redimibles todas las pensiones inmuebles conocidas con los nombres de foros, subforos, censos frumentarios o rentas en saco, derechos, rabassa morta y cualesquiera otras de la misma naturaleza [...] El gobierno queda autorizado para dictar las disposiciones necesarias que armonicen las prescripciones de la presente ley con lo que exija la naturaleza del contrato conocido con el nombre de rabassa morta en Cataluña*». ARCHIVO CONGRESO DE LOS DIPUTADOS, Proyecto de ley de 20 agosto de 1873 aprobado el 30 agosto de 1873. Firma el proyecto el diputado valenciano del distrito d'Alzira Rafael Cervera del Partido Republicano Federal Democrático i Diario de Sesiones 20 agosto 1873; MAURÍN, «El problema agrario en Cataluña», pàg. 42-50.

catalans. El programa social de la Primera República anava més enllà, arribant fins a l'expropiació de terres, la recuperació de terres comunals, la reforma agrària, l'ensenyament lliure i obligatori, les nou hores de treball, legislació sobre el treball infantil, separació Església de l'Estat...¹⁶

Què és el federalisme català? Àngel Carmona ens diu que hi ha un «*federalisme instintiu del poble*». ¹⁷ Pi i Margall, el pare de totes les idees liberals i d'esquerres a l'Estat espanyol, des del socialisme al comunisme, l'independentisme i l'anarquisme, com fonamentava el federalisme? Utilitzo l'edició de *La reacción y la revolución* amb un pròleg de Federica Montseny (1905-1995), on deia sobre l'autonomia moral: «*La meva sobirania no consisteix sinó en l'autonomia de la meva intel·ligència*». Pi i Margall és del tot liberal: «*Tot poder és un absurd*»¹⁸ o «*dins de cada home hi ha un tribunal per a jutjar tot pensament que es llança al món*» o «*el poder, ara com*

16 PISARELLO: *Dejar de ser súbditos. El fin de la restauración borbónica*, pàg. 86 i 175.

17 CARMONA, *Dues Catalunyes. Jocfloralescos i xarons*, pàg. 36.

18 PI I MARGALL, *La reacción y la revolución*. Barcelona: La Revista Blanca, 1954, pàg. 178.

ara, ha d'estar reduït a la seva menor expressió possible» o «*el nostre principi és la sobirania absoluta de l'individu; el nostre objecte final la destrucció absoluta del poder*». ¹⁹ Molt similar a John Stuart Mill (1806-1873): «*El poder mateix és il·legítim*». ²⁰

És a dir, el ciutadà s'autodetermina i, sent sobirà —vol ser rei—, expressa la fraternitat i la cooperació per mitjà d'un pacte o contracte en el municipi; per aquesta raó, el federalisme és bàsicament municipalista. Va de baix a dalt, de l'individu al món. Els ajuntaments constitueixen estats per la lliure voluntat expressada en sufragi universal. I quins estats serien aquests? Segons Pi i Margall respondrien a la idea de la tradició passada pel tamís de la raó. És a dir, voluntat popular i tradició, en el nostre cas: la creació d'un Estat català. «*Avui, després de segles d'haver-les perdut —les constitucions— amb quin sentiment no recorden encara que les van tenir*». ²¹ La idea de nació catalana

19 Íbidem. Pàg. 179, 178, 184 i 193.

20 MILL, *Sobre la libertad*. Pròleg de Isaiah Berlin, pàg. 77.

21 PI I MARGALL, *Les nacionalitats. Escrits i discursos sobre federalisme*, pàg. 464.

Des de la proclamació de la República, hi ha diversos intents de proclamar l'Estat català

estava molt impregnada en la cultura republicana catalana, per exemple Pi i Margall s'hi referia així: «*En una nació petita, l'amor als ciutadans constitueix l'amor a la pàtria*». ²² O «*les províncies que ahir foren nacions*». ²³ Abdó Terrades s'hi referia com els «*regnes que foren independents*». ²⁴

Terrades és l'introduïdor del català als actes polítics i autor de *La Campana* ²⁵ del 1852, un magnífic himne republicà:

*Ja la campana sona,
lo canó ja retona...
Anem, anem, republicans! Anem!
A la victòria anem!
Ja és arribat lo dia que'l poble tant volia.
Fugiu, tirans, lo poble vol ser rey...*

El republicanisme federal es fonamentava en la idea del pacte sinal·lagmàtic, que s'explica poc i malament. Vol dir un pacte lliure de coaccions. I si és de baix a dalt,

de l'individu a l'Estat; en el nostre context, això vol dir un Estat català amb les competències que el poble català vulgui. De fet, què deia el projecte de constitució de la República Federal espanyola de 1873? Era una proposta de república federal composta per «*els antics regnes de la monarquia [...] Composen la Nació Espanyola els Estats d'Andalusia Alta, Andalusia Baixa, Aragó, Astúries, Balears, Canàries, Castella la Nova, Castella la Vella, Catalunya, Cuba, Extremadura, Galícia, Múrcia, Navarra, Puerto Rico, València, Regions vascongades [...] Els Estats podran conservar les actuals províncies o modificar-les, segons les seves necessitats territorials*». ²⁶

Des de la proclamació de la República, hi ha diversos intents de proclamar l'Estat català. Un d'ells, el del 8 de març de 1873, es proclama l'Estat català: es posposa, però s'aconsegueix la dissolució de l'exèrcit a

Catalunya i la concepció federal de la república. ²⁷ De fet, es creen unes milícies civils de l'Estat català. ²⁸

La Primera República es trunca per un cop d'Estat activat no pas pel poble, sinó per una coalició de burgesos, terratinents, exèrcit, Església i un partit esclavista i colonialista, espantat pels republicans federals que volien l'abolició de l'esclavatge, del tràfic d'esclaus i de la seva actitud favorable als moviments anticolonials. Cal recordar que el lema i el crit més sentit a Catalunya durant el segle XIX i primera part del XX era el famós «*fora quintes*», que era un crit d'oposició a un impost de sang, a la vegada que un crit anticolonial. ²⁹

El 3 de gener de 1874 es fa un debat d'investidura on es creu que guanyaran altra volta les idees i els candidats de Pi i Margall, i és el moment que entra el general Manuel Pavía a cavall. Posteriorment, els republicans

²² Íbidem, pàg. 70.

²³ PI I MARGALL, *La reacció i la revolució*.

²⁴ DOMÈNECH, *Un haz se naciones. El Estado y la plurinacionalidad en España (1830-2017)*, pàg. 60.

²⁵ GUILLAMET, Abdón Terrades. *Primer dirigent republicà*. Periodista i alcalde de Figueres.

²⁶ Traducció de l'edició: «*Los antiguos reinos de la monarquía' [...] Componen la Nación Española los Estados de Andalusia Alta, Andalusia Baja, Aragón, Asturias, Baleares, Canarias, Castilla la Nueva, Castilla la Vieja, Cataluña, Cuba, Extremadura, Galicia, Murcia, Navarra, Puerto Rico, Valencia, Regiones Vascongadas. [...] Los Estados podrán conservar las actuales provincias o modificarlas, según sus necesidades territoriales*».

²⁷ DE RIQUER, «La Diputació de Barcelona i la lluita per la democràcia durant el sexenni».

²⁸ PORTILLO, «L'hidra del federalisme i la seva testa jacobina (1808-1973)», pàg. 44.

²⁹ Íbidem, pàg. 35.

Es passa del pacte sinal·lagmàtic del federalisme al dret a l'autodeterminació dels pobles a partir de 1918

elaboren una nova proposta de cara al futur: un Projecte de Constitució de l'Estat català el 1883.³⁰

És, però, important de destacar que hi ha una continuïtat del republicanisme del segle XIX al XX. Es passa del pacte sinal·lagmàtic del federalisme al dret a l'autodeterminació dels pobles a partir de 1918. Podem simbolitzar el traspass del testimoni de Pi i Margall al republicanisme dels primers anys del segle XX amb Francesc Layret (1880-1920). La Primera Guerra Mundial s'acabarà l'11 novembre 1918 però uns mesos abans, el 8 de gener del mateix any, el president dels EUA Woodrow Wilson (1856-1924) feia pública la Declaració de Catorze Punts on pretenia redefinir les fronteres dels imperis adequant-los a les realitats nacionals preexistents a Europa.³¹ Neixen estats com Àustria, Txecoslovàquia, Hongria, Lituània, Estònia, Letònia i Finlàndia, la qual cosa contradiu les tesis dels que diuen que el dret

30 PI I MARGALL, *Les nacionalitats. Escrits i discursos sobre federal*, pàg. 705.

31 UCELAY-DA CAL, *Breve historia del separatismo catalán*, pàg. 184.

a l'autodeterminació es va pensar per a les colònies. Agafant aquesta idea, Layret el març de 1920 diu al Congreso de los Diputados: «*Va obrint-se pas aquesta nova orientació i aquesta nova realitat que en el futur de la política internacional no haurà de ser política d'ambicions imperialistes ni de conquestes; —sinó— que l'haurà de canviar per complet, perquè haurà de fonamentar-se sobre el principi de la lliure determinació dels pobles, de com es va fer bandera durant els quatre anys llargs de guerra*».³²

El dia abans de morir, el 29 de novembre de 1920 Layret havia fet una conferència vibrant sobre Francesc Pi i Margall al Círcol Republicà Federal de Sabadell en el dinovè aniversari de la seva mort. Els republicans d'inicis del XX sabien de les continuïtats.³³

32 Traducció de l'edició: «*Va abriéndose paso esta nueva orientación y esta nueva realidad de que en lo futuro la política internacional no habrá de ser política de ambiciones imperialistas ni de conquistas; que la política internacional habrá de cambiar por completo, porque habrá de asentarse sobre el principio de la libre determinación de los pueblos, de que se hizo bandera durante los cuatro años largos de guerra*». Diario de las Sesiones de Cortes. Archivo del Congreso de los Diputados 5-3-1920.

33 Deixeu-me escriure una petita maldat: No va fer

A molts països, una proposta revolucionària com l'espanyola és una petita reforma i a l'Estat espanyol una petita reforma necessita una revolució que es combat amb cavalls o tancs. Ja ho deia el gran escriptor i execrable ciutadà Josep Pla (1897-1981):³⁴ «*És trist que en aquest país, per a remoure una petita cosa, s'hagi de fer una revolució cada setmana*».³⁵

La Primera República espanyola no la va tombar el poble sinó l'exèrcit. De fet, com sempre. Però de la Primera República cal recordar el que Fontana escrivia que «*hi havia altres visions alternatives*» i tal vegada que hi havia «*altres progressos possibles, que no tenien els mateixos costos socials*» i que «*cap victòria de l'ordre establert contra el futur no es mai completa: cada derrota deixa almenys llavors per un*

una conferència sobre Valentí Almirall.

34 Josep Pla, per no referir-nos a la ja coneguda i fosca relació amb el franquisme, va escriure uns articles als anys 1970 a *Destino*, contraris al procés democràtic de la Revolució dels Clavells de 1974 i elogiant la dictadura portuguesa. El director Baltasar Porcel l'obligà a deixar de col·laborar amb la revista.

35 PLA, *El quadern gris*, pàg. 90.

nou combat». ³⁶ Crec que el simple atreviment de pensar que les coses podien ser d'una altra manera, d'imaginar un món millor, ja és un èxit. Només intentar-ho, dedicar-hi energies, criticar la reacció ja és en si mateix un bon propòsit i marca el camí a seguir per les futures generacions.

Tenien raó els republicans federals. Si Pi i Margall, com a president de la Primera República, hagués pogut governar quatre anys, i no 37 dies, els pagesos catalans haguessin viscut molt millor sense la rabassa morta, els obrers haguessin viscut molt millor podent-se sindicar i aconseguint viure en molt millors condicions, i Catalunya hagués tingut un Estat català amb una Constitució catalana pactada sinal·lagmàticament, és a dir, amb totes les competències que el poble català volgués. Haguéssim tingut també un president de l'Estat català escollit per sufragi universal, masculí probablement; i fent política ficció, hauria estat Josep Anselm Clavé o Ildefons Cerdà (1815-1876), que foren presidents de la Diputa-

ció de Barcelona en aquells dies; o Baldomer Lostau (1846-1896). Líders republicans socialistes molt estimats per la classe obrera catalana i els pagesos d'aquells anys. ³⁷

Clavé només és recordat pels Cors de Clavé, i per la funesta idea ridiculitzada per la dreta que volia treure els obrers de la taberna per fer-los cantar, quan en realitat el que volia era emancipar la classe obrera de l'explotació mitjançant la cultura; però era un polític amb visió, que a la revista que dirigia —*El Cohete*— va deixar escrit: «*Demostrar que no pot ser república federativa el país que espontàniament ha pres aquesta forma des del primer moment de la revolució [...] és el summum del talent*». ³⁸

No podem deixar de preguntar-nos què estariem discutint avui. Qui ha fracassat? El fracàs és el de la

³⁷ Josep Anselm Clavé és president de la Diputació a les eleccions de març de 1871, suspès el 19-6-1871 i recupera el càrrec del 22 de juliol de 1872 fins el 10-13 de desembre de 1872 per renovació parcial. Ildefons Cerdà el maig de 1873 és president accidental de la Diputació de Barcelona per la dimissió de Benet Arbio, també republicà federal, fins cop d'estat de Manuel Pavia el 3 de gener de 1874. Veure DE RIQUER, *La Diputació revolucionària*, pàg. 199-216.

³⁸ PORTILLO, «L'hidra del federalisme i la seva testa jacobina (1808-1973)».

classe dirigent reaccionària catalana i espanyola, que mai han aconseguit resoldre la ubicació de Catalunya a Ibèria, i han reaccionat de forma immisericable davant de qualsevol proposta de reforma social o territorial, que servís perquè els catalans accedissin a nivells de vida raonables. A més, la dreta ha generat tres guerres carlines, absència de llibertats en la major part del temps i dues dictadures. Això sí que és un fracàs de país.

L'esquerra catalana té un passat heroic; en temps de desorientació potser que donem un cop d'ull a aquest passat i n'aprenuem. El filòsof Antoni Domènech (1952-2017) en el seu comiat a la memorable conferència a la Universitat Progressista d'Estiu de Catalunya de juliol de 2017 es va referir a una frase de Voltaire: «*Aquests idiotes creuen que les nostres àvies caminaven a quatre grapes*» i va citar l'historiador Edward Palmer Thompson (1924-1993): «*No es pot mirar el passat amb condescendència. El pitjor error que es pot cometre, i és el nucli ideològic i moral de la dreta, és mirar el passat de l'esquerra amb condescendència*». Si estudiem les esteles traçades dels que ens han

³⁶ FONTANA, *La fi de l'antic règim i la industrialització*, pàg. 271 i 247.

Alguna cosa bona ha de tenir la paraula federal quan la Constitució de 1978 l'única vegada que la cita és per prohibir-la

precedit ens hauríem d'adonar que com ens deia Domènech, «eren més intel·ligents que nosaltres i molt més cultes que nosaltres».

Potser el que cal és aprendre una cosa que deia Antonio Gramsci (1891-1937): La història ensenya, el problema és que no té deixebles. Per aquesta raó, és importantíssim refer ponts generacionals des de la generositat dels grans cap als joves per fer el que expressava Walter Benjamin (1892-1940) quan escrivia que «hi ha una cita secreta entre les generacions passades i la nostra».³⁹ El problema és que pel mig hi ha moltes generacions mancadades que donen pistes falses.

Alguna cosa bona ha de tenir la paraula federal quan la Constitució de 1978 l'única vegada que la cita és per prohibir-la. La veritat és que és impossible ser federalista i monàrquic a l'Estat espanyol. Els poders de l'Estat reaccionari saben que obre la porta a la república catalana. Una part de l'esquerra, la que no és independentista, hauria de tenir present una idea de Conrad

Roure (1841-1928) «*Les persecucions continuades de les quals foren objecte ell —Clavé— i els seus amics el convenceren que la monarquia a Espanya era incompatible amb el socialisme*».⁴⁰ De fet, com ara. Els republicans independentistes d'avui som molt més hereus de la Primera República del que hom creu. Dos dels quatre presidents de la Primera República foren catalans: Estanislau Figueras (1819-1882) i Francesc Pi i Margall. És l'únic intent en la història de fer una constitució republicana federal; en això va superar a la Constitució de la Segona República. De fet, Lluís Companys (1882-1940), quan proclama el 6 d'octubre de 1934 l'Estat català dins de la República Federal espanyola, ho fa amb una fórmula de la Primera República.⁴¹ Crec que caldria revisar alguns conceptes; afirmar que els que volien un Estat català, una república catalana i una constitució per Catalunya no eren catalanistes és complicat i requereix una reflexió.

40 PORTILLO, «L'hidra del federalisme i la seva testa jacobina (1808-1973)», pàg. 30.

41 DOMÈNECH, *Un haz de naciones. El Estado y la plurinacionalidad en España (1830-2017)*, pàg. 85

Per reblar el clau, tenim la figura de Josep Narcís Roca i Farreras,⁴² que edita un fulletó de 1859 anomenat *La Independència*. I qui era aquest personatge? Doncs, un republicà federal, és clar. Encunya el concepte de «patriotisme social», i promou un catalanisme federal, democràtic, revolucionari, el que ell anomena «catalanisme progressiu». Afirmava «*No diem visquen els furs!, sinó visca Catalunya com a Estat lliure, autònom, sobirà, independent*». Al 1886 escriu uns articles amb el títol de *La nacionalitat catalana*, vint anys abans que Enric Prat de la Riba (1870-1917) publicués el seu conegut assaig amb el mateix nom. Al 1878 va ser acusat del «delicte de rebel·lió per mitjà de la impremta». I el 1886, Roca Farreras, va escriure el que es considera el primer gran discurs independentista català, llegit el juliol d'aquell any en un multitudinari acte al Teatre Novedades de Barcelona.

Una darrera figura d'aquesta baula és Josep Conangla (1875-1965). Francesc Macià (1859-1933) al 1928

42 Veure ROCA I FARRERAS, J. Narcís. *El catalanisme progressiu*; i STRUBELL, Josep Roca Farreras i l'origen del nacionalisme d'esquerres.

39 BENJAMIN, *Sobre el concepte d'història*.

Una part del desconeixement, però, no és solament desídia sinó que té intencionalitat

l'hi demana la redacció d'una Constitució provisional de la república catalana, coneguda com Constitució de l'Havana. Conangla es definia així: *«les meves preferències es devien a les ensenyances de Dom Francesc Pi i Margall el venerable apòstol republicà federalista»*.⁴³

Espero, amb aquestes notes, esclarir una mica les arrels del republicanisme català que continuen essent poc conegudes i massa sovint mal conegudes. Una part del desconeixement, però, no és solament desídia sinó que té intencionalitat. La lluminositat que va tenir la Primera República hauria d'ajudar-nos a imaginar escenaris de futur. ■

⁴³ CONANGLA: *Memorias de mi juventud en Cuba*. pàg. 54.

■ Bibliografia

BENJAMIN, Walter. *Sobre el concepte d'història*. Barcelona: Editorial Flâneur, 2019.

CANETTI, Elias. *Masa y poder*. Madrid: Alianza Editorial, 1997.

CARDÓ, Carles. *El gran refús*. Barcelona: Editorial Claret, 1994

CARMONA, Àngel. *Dues Catalunyaes. Jocfloralescos i xarons*. Palma: Traus, 2010. Publicat al 1967 per Edicions Ariel Esplugues de Llobregat.

CONANGLA, Josep: *Memorias de mi juventud en Cuba*. Barcelona: Ediciones Península, 1998.

CUCURULL, Fèlix. *Orígens i evolució del federalisme català*. Barcelona: Arts Gràfiques Rafael Sardà, 1970.

DE RIQUER, Borja. «La Diputació de Barcelona i la lluita per la democràcia durant el sexenni» a *La Diputació revolucionària 1868-1974*. Barcelona: Diputació de Barcelona. Pàg. 39-81.

DOMÈNECH, Xavier. *Un haz se naciones. El Estado y la plurinacionalidad en España (1830-2017)*. Madrid: Península, 2021.

DUARTE, Àngel. *Història del republicanisme a Catalunya*. Vic: Eumo, 2004.

FONTANA, Josep. *La fi de l'antic règim i la industrialització*, vol. V de la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar. Barcelona: Edicions 62, 1988.

FONTANA, Josep. *L'ofici d'historiador*. Barcelona: Arcàdia, 2018.

GUILLAMET, Jaume. *Abdón Terradas. Primer dirigent republicà. Periodista i alcalde de Figueres*. Figueres, Institut d'Estudis Empordanesos. 2000.

MARX, Karl; ENGELS, Friedrich. *La revolución en España*. Madrid: Ariel, 1969.

MAURÍN, Joaquim. «El problema agrario en Cataluña». A *Leviatá*, el 4 d'agost del 1934, pàg. 42-50.

MILL, John Stuart. *Sobre la libertad*. Prólogo de Isaiah Berlin. Madrid: Alianza Editorial, 1992.

MOTA MUÑOZ, José Fernando. *Francesc Layret a Sant Cugat*. Sant Cugat del Vallès: Ajuntament de Sant Cugat, 2022.

PI I MARGALL, Francesc. *La reacción y la revolución*. Barcelona: La Revista Blanca, 1954

PI I MARGALL, Francesc. *Les nacionalitats. Escrits i discursos sobre federalisme*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònòmics. 2010.

PISARELLO, Gerardo. *Dejar de ser súbditos. El fin de la restauración borbónica*. Madrid: Akal, 2021.

PLA, Josep. *El quadern gris*. Barcelona: Edicions Destino.

PORTILLO, Albert. «L'hidra del federalisme i la seva testa jacobina. (1808-1973)». A DDAA: *L'arbre de les llibertats*, Republicanisme als Països Catalans. Illa. Palma. 2023.

PRESTON, Paul. *Franco. Caudillo de España*. Barcelona: Grijalbo, 1996.

ROCA I FARRERAS, J. Narcís. *El catalanisme progressiu*. Edició de Jordi Llorens. Barcelona: Edicions de la Magrana. Barcelona, 1983.

STRUBELL, Toni. *Josep Roca Farreras i l'origen del nacionalisme d'esquerres*. Arenys de Mar: Els llibres del Set-ciències. 2000

UCELAY-DA CAL, Enric. *Breve historia del separatismo catalán*. Barcelona: Penguin Random House Grupo Editorial, 2018.